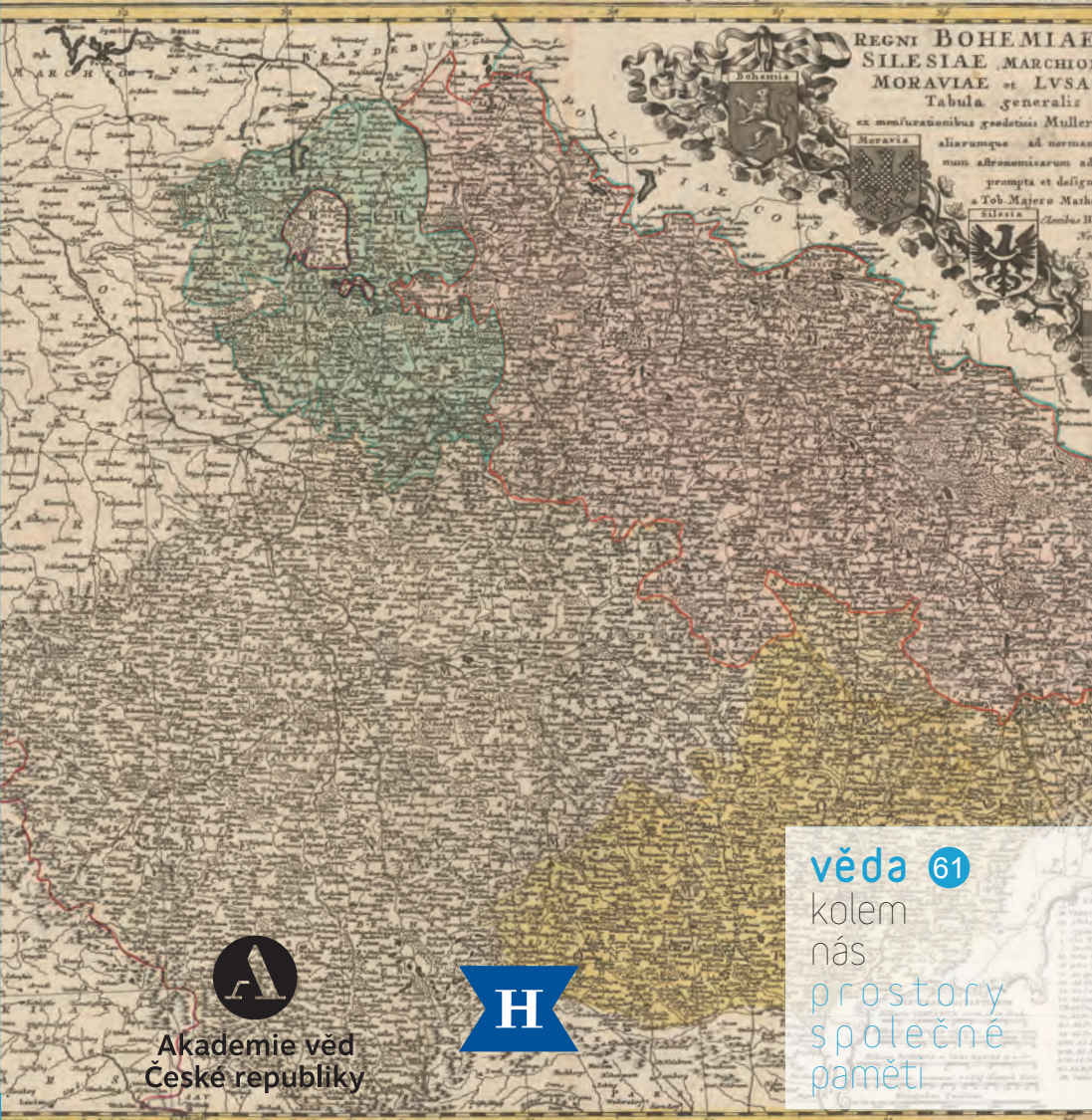

Historický ústav AV ČR

Carte des ÉTATS DE BOHEME, avec le Souverain DUCÉ DE SILESIE, publiée par les Héritiers de Homann l'An 1784

Akademie věd
České republiky

věda 61

kolem
nás

prostory
společně
paměti

Historický ústav AV ČR, v. v. i., je jednou z 54 veřejných vědeckých institucí, které tvoří Akademii věd České republiky, avšak svým založením a působností předchází nejen dnešní Akademii (jež se ustavila při vzniku samostatné České republiky 1. ledna 1993), ale i Československou akademii věd (založenou roku 1952). Tento neuni-verzitní ústav se sídlem v Praze a s pobočkami v Brně, Českých Budějovicích a Římě má za sebou bezmála stoletou existenci. Ústav zaměřený na výzkum v oblasti historických věd se v průběhu 20. století měnil svým názvem, organizačním začleněním, badatelským zaměřením i podobou publikační činnosti. Vznikl jako nezávislá, státem podporovaná instituce krátce po zrodu Československa, a přestože byl v období od padesátých do osmdesátých let 20. století vystaven silným politickým tlakům, postupně si získal ústřední postavení v oboru. Stal se jedním z pilířů celé organizace historických věd v českých zemích a zásadně ovlivnil budování jejich infrastruktury. Na základě zákona č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, získal Historický ústav AV ČR, provádějící výzkum v oboru českých, československých a obecných dějin, k 1. lednu 2007 status veřejné výzkumné instituce (v. v. i.). Aktuální informace o ústavu, včetně jeho aktivit v rámci Akademie věd ČR (Strategie AV21) a mezinárodní spolupráce, lze získat na <http://www.hiu.cas.cz/cs/>, resp. <http://www.hiu.cas.cz/en/> a také v *Bulletinu Historického ústavu AV ČR*, založeném roku 1990 a dostupném na <http://www.hiu.cas.cz/cs/o-nas/bulletin-hu.ep/>.

Současný výzkumný program Historického ústavu AV ČR navázal na výzkumný záměr *Český dějinný prostor v evropském kontextu* a pro léta 2014–2020 se soustřeďuje na specializovanou problematiku českých, československých a obecných dějin od 9. do 20. století, která je blíže specifikována na <http://www.hiu.cas.cz/cs/veda-a-vyzkum/obecna-charakteristika.ep/>. Prioritní tematikou základního výzkumu Historického ústavu AV ČR jsou interní výzkumné programy, které reflektují současné teoreticko-metodologické postupy a mezinárodní historiografické diskursy s důrazem na roli historické vědy při uchování národní paměti a formování národní identity a kultury v nejširším smyslu. Tvoří je

- *Český dějinný prostor v evropském kontextu*, dlouhodobý, kontinuální výzkum,
- *Vybrané problémy českých a střeoevropských dějinných procesů*, dílčí, analytické či syntetické zaměřený výzkum,
- *Prameny hmotné a duchovní kultury*, jejich zpřístupňování, ochrana a výzkum (podrobněji na <http://www.hiu.cas.cz/cs/veda-a-vyzkum/obecna-charakteristika.ep/>).

Výzkumné programy podporují a doplňují témata vybraných okruhů a programů Strategie AV 21 (<http://www.hiu.cas.cz/cs/strategie-av21.ep/>).

V snaze zvýšit dostupnost zpracovaných pramenů a získaných poznatků široké, a to i zahraniční badatelské veřejnosti přistoupil Historický ústav k vytváření **digitálních databází a portálů** (<http://www.hiu.cas.cz/cs/databaze/ep/>).

Bibliografie dějin českých zemí (<http://biblio.hiu.cas.cz/>) navazuje na projekt bibliografie historických věd a příbuzných oborů (od roku 1905, HÚ zajišťuje tento úkol od roku 1956). BDČZ zachycuje veškeré vědecké a odborné práce vydané k českým dějinám v České republice i v zahraničí. Obsahuje více než 350 000 záznamů odborné literatury od roku 1990 (výběrově od 1895). Databáze je veřejně dostupná od roku 2002, každoročně je vloženo zhruba 15 000 záznamů.

Na obálce detail mapy zemí České koruny, dílo Jana Tobiáše Majera z let 1747–1748 (archiv HÚ AV ČR)

Stoleté kořeny

Historický ústav vznikl v době, kdy Češi pochopili samostatný stát jako přirozený rámec svého dalšího života a jako instituci, která nese významný díl odpovědnosti za kulturní a vědecký rozvoj českých zemí. Krátce po skončení první světové války a rozpadu Rakousko-Uherska vzešel podnět k založení ústavu z obce českých historiků a byl zformulován v pamětním spisu mladého, iniciativně a polemicky založeného badatele Václava Hrubého. Československá vláda se námětem vážně zabývala a 17. února 1920 uložila Ministerstvu školství a národní osvěty, aby takovýto dějzpytný ústav zřídilo. Činnost nové instituce se měla přednostně soustředit na zpřístupňování pramenů k českým dějinám v kritických edicích, a proto dostala název **Československý státní historický ústav vydavatelský** nebo zkráceně **Státní historický ústav v Praze**.

Počínaje rokem 1921 procházel tento ústav a jeho právní nástupci jako mlčenlivě registrující svědek českými dějinami a do značné míry odrážel jejich peripetie. V prvním období se za vedení Václava Hrubého (1921–1925), Jana Bedřicha Nováka (1926–1933) a Bedřicha Mendla (1933–1939) rozvinula rozsáhlá ediční činnost. Nejprve byla soustředěna na zpřístupňování středověkého listinného materiálu v díle *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Zanedlouho přibýly další edice pozdně středověkých a raně novověkých pramenů – *Archiv Koruny české* pro dobu Karla IV., mohutný *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*, *Desky dvorské* a české *Desky zemské* a ve spolupráci s Československým historickým ústavem v Římě také edice listů a spisové agendy papežských nunciů

Vědecké časopisy vydávané Historickým ústavem AV ČR

Český časopis historický – *The Czech Historical Review*, ústřední periodikum české historické vědy (založen 1895)

Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma, periodikum Českého historického ústavu v Římě, věnované výzkumu v italských a vatikánských archivech a knihovnách, církevním dějinám a historii česko-italských vztahů (založeno 1998)

Folia Historica Bohemica, časopis pro dějiny raného novověku (založen 1979)

Historica. Historical Sciences in the Czech Republic, časopis pro informování zahraničních odborníků o českých dějinách a vývoji české historiografie (založen 1994); od roku 2010 plní tuto úlohu *Český časopis historický* prostřednictvím textů publikovaných v kongresových jazycích

Historická geografie – *Historical Geography*, časopis pro historickou geografii a kartografii (založen 1968)

Hospodářské dějiny – *Economic History*, časopis pro hospodářské a sociální dějiny (založen 1978) až do ročníku 27/2012, poté vydávání převzala Ostravská univerzita

Mediaevalia Historica Bohemica, časopis pro dějiny středověku (založen 1990)

Moderní dějiny – *Modern History. Journal for History of 19th and 20th Centuries*, časopis pro dějiny 19.–20. století (založen 1993)

Slovanský přehled – *Slavonic Review. Journal for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe*, časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy (založen 1898)

Historický ústav sídlil v Emauzském klášteře
(foto: Jaroslav Novotný, Historický ústav AV ČR)

u císařského dvora Rudolfa II. a dalších Habsburků (*Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628*).

Pod vedením vynikajícího archiváře a historika Františka Roubíka (1939–1952) ústav jakožto heuristicko-ediční centrum důstojně přežil i těžkou dobu nacistické okupace a první léta po druhé světové válce. Při vzniku Československé akademie věd byl roku 1952 začleněn do podstatně zvětšeného **Historického ústav ČSAV**, který za řízení husitologa a badatele o italské renesanci Josefa Macka (1952–1969) převzal starší ediční program, ale za svůj hlavní cíl pokládal výzkum českých a v moderní době československých dějin v rozpětí od raného středověku do 20. století.

Sovětizaci české vědy v padesátých letech 20. století odpovídalo tehdejší pojetí ústavu jako centrálního vědeckého pracoviště v oboru historických věd, odtrženého od vysokých škol, stejně jako vše pronikající politizace historických publikací a tvrdé prosazování marxismu-leninismu v úloze jediné přípustné ideologie. Šedesátá léta 20. století znamenala částečnou oblevu a možnost svobodnějšího vědeckého výzkumu, který přinášel v bádání o starších a někdy i novodobých dějinách řadu výsledků trvalého významu. Jedním z nich byla publikace *Sedm pražských dnů*, v níž pracovníci Historického ústavu ČSAV s minimálním časovým odstupem podali necenzurovaný soubor dokumentů o vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 a včasným rozšířením této knihy velice ztížili falzifikační úsilí nastupujících prosovětsky orientovaných propagandistů.

Kontrola ze strany „normalizační“ moci by se byla bezpochyby dostavila i bez vydání této publikace, avšak právě její připomínka visela potom v dalších dvou desetiletích nad pracovníky ústavu jako hrozebný Damoklův meč. Politickými zřeteli usměrněná reorganizace vedla koncem roku 1969 ke zřízení **Ústavu československých a světových dějin ČSAV**, v jehož vedení se vystřídali jeden z představitelů ortodoxně marxistické historiografie Oldřich Říha (1970–1974) a historik hospodářských dějin Jaroslav Purš (1975–1989). Politické čistky vyhnaly z ústavu řadu vysoce kvalifikovaných vědců, mezi nimi vycházející hvězdu světové mediévistiky Františka Šmahela, a vytvořily podmínky pro novou vlnu prorežimní politizace historiografie, která se nejsilněji prosadila v publikacích o období socialismu.

Přestože bádání o starších dějinách bylo prohlášeno za útlumovou oblast a mělo být postupně zlikvidováno, hodnotné práce vznikaly – především zásluhou obratného manévrování Josefa Janáčka, tehdy vedoucího oddělení starších československých dějin – tam, kde byly věnovány období středověku a raného novověku. Jeho zásluhou, vědeckou výchovou poměrně početné skupiny mladých historiků, byla rovněž zachráněna kontinuita bádání o českých dějinách od časně doby dějinné až po 18. století. Naproti tomu vedení ústavu nebylo schopno koordinovat vznik rozsáhlejších shrnujících děl a také hlavní úkol – syntetické zpracování *Přehledu dějin Československa* – ztroskotal po vydání dvou obsažných, rovněž Josefem Janáčkem redigovaných svazků (1980–1982), dovedených však pouze do roku 1848.

Ve druhé polovině osmdesátých let se již částečně otevřely možnosti vědecké spolupráce se zahraničím a polevil tlak na zrušení výzkumu starších dějin, což jen prokazovalo, že dvacetileté úsilí o „normalizaci“ české historiografie skončilo naprostým fiaskem. Toto období však poznamenalo českou historickou vědu a – stejně jako ostatní humanitní a sociální obory – ji postavilo před obtížný úkol překonat důsledky dlouhodobého opožďování za vývojem v západní Evropě a Severní Americe.

Novými cestami

V důsledku dalekosáhlých společenských proměn, jež se uskutečnily na přelomu roku 1989/1990, se mohla tato instituce vrátit ke svému „přednormalizačnímu“ názvu **Historický ústav** a zahájit novou kapitolu ve svém vývoji. Ta je neodmyslitelně spjata s osobností mezinárodně uznávaného husitologa Františka Šmahela, který byl ředitelem ústavu v letech 1990–1998 a jemuž se podařilo i v nesnadných podmínkách reorganizací, finančních redukcí, ohrožení samotné existence humanitních věd v Akademii, ztráty dosavadních prostor a stěhování sídla Historického ústavu z městského centra na pražskou periferii dát ústavu novou podobu a vědecký program. Mnohostranné kontakty se zahraničím a zároveň otevřená spolupráce s vysokými školami umožnily recipovat podněty zahraničních historiografií a současně zprostředkovávat výsledky domácího bádání nastupující generaci vědců. Přední tribunou české historiografie se stal za Šmahelovy redakce *Český časopis historický*, který navázal na solidní tradice z doby Jaroslava Golla, Josefa Pekaře a Josefa Šusty, rychle dosáhl standardní vědecké úrovně a získal renomé doma i mezi zahraničními bohemisty.

V devadesátých letech se podařilo oživit ediční program Státního historického ústavu vydavatelského, obnovit velké ediční řady (*Archív český*, *Prameny dějin českých*) a pro zahraniční výzkum vytvořit opěrný bod v obnoveném Českém historickém ústavu v Římě, který od roku 1994 vedle pozdního středověku a raného novověku postupně zahrnul také bádání o moderních a soudobých dějinách, stejně jako o vývoji české a evropské historiografie. Historický ústav získal pevnou strukturu, která sice neumožňovala pokrýt všechna potřebná témata, avšak v návaznosti na podporu grantových agentur dovolovala nově rozvinout soustavný výzkum českých,

Historický ústav Praha-Prosek
(foto: Jaroslav Novotný, Historický ústav AV ČR)

československých a částečně obecných dějin středověku, raného novověku, 19. a první poloviny 20. století. Období po roce 1945 bylo sice z velké části soustředěno v nově založeném Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, ale brzy se ukázalo, že zejména v dějinách diplomacie a mezinárodních vztahů, v historické geografii a u témat z evropských dějin zůstane Historický ústav i nadále silným hráčem na české scéně.

Do nového tisíciletí vstoupil Historický ústav AV ČR v Praze spolu se svou pobočkou v Brně, edičním centrem v Českých Budějovicích (společným pracovištěm Historického ústavu AV ČR a Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, založeným k 1. lednu 2004) a se zahraniční badatelskou základnou v Římě. Stal se pevnou součástí sítě domácích i zahraničních vědeckých a vysokoškolských institucí, které se zabývají především středoevropskými dějinami od středověku do současnosti. Kromě mnoha jiných směrů a forem mezinárodní spolupráce se při prosazování českých a středoevropských dějin na evropském i světovém vědeckém fóru zvláště osvědčila součinnost se silným Historickým ústavem Polské akademie věd ve Varšavě, ale i s dalšími vědeckými pracovišti v Polsku.

Monografickým výzkumem jednotlivých badatelů Historický ústav AV ČR postupně pokrýval vybraná témata z více než tisíciletého období od Velké Moravy do druhé světové války i dále do současnosti, a to se zřetelem k českým, evropským a americkým dějinám. V souladu s vývojem historické vědy ve světě se těžiště výzkumu postupně přesouvalo od středověku a raného novověku k moderním dějinám. Také v nich se výrazně uplatili historici mladší a střední generace, kteří se prosadili v mezinárodní konkurenci a získali nejen domácí, ale i zahraniční ocenění. Vzhledem ke svému poslání ve službách historické vědy pokračoval ústav ve starších edičních podnicích, ale vytvořil i nové rozsáhlé řady pro raný novovek (*Prameny k českým dějinám 16.–18. století*) i pro 19. a 20. století (*Programy politických stran, Dokumenty československé zahraniční politiky* a další).

Velká pozornost se soustředila na díla širokého kulturního dosahu, která souznějí s potřebou encyklopedické systemizace rychle narůstajících, avšak atomizovaných poznatků z humanitních a sociálních věd. Jde zejména o *Akademickou encyklopedii českých dějin* (vydávanou od roku 2009) a *Biografický slovník českých zemí* (od roku 2004 vyšlo již 19 svazků). Velký ohlas získalo úsilí o zmapování českého dějinného prostoru v mnohasvazkovém *Historickém atlasu měst České republiky*, v *Atlasu církevních dějin českých zemí* a v monumentálním *Akademickém atlasu českých dějin* z roku 2014. Právě tato organizačně velmi náročná díla, kladoucí zvýšené nároky na vědeckou disciplínu, přivedla ke společnému dílu zainteresované odborníky přes hranice vědních oborů a institucí.

Vědeckí pracovníci Historického ústavu, který roku 2003 získal akreditaci v oboru českých dějin na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, se kontinuálně podíleli na výuce pregraduálních studentů i doktorandů na několika univerzitách, zejména v Praze, Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové a Pardubicích, ani nemluvě o příležitostných přednáškách na mnoha domácích a zahraničních vysokých školách. Vzhledem k tomu řada z nich získala vědecko-pedagogické tituly docentů a profesorů, což zajistilo Historickému ústavu AV ČR vysokou kvalifikační strukturu.

Ve spolupráci s vysokoškolskými učiteli jakožto členy redakčních a vědeckých rad zajistil Historický ústav pravidelné vydávání dvou předních oborových periodik – *Českého časopisu historického* a *Slovanského přehledu* –, stejně jako řady specializo-

Josef Janáček (vlevo) a Miloslav Kudelásek
(foto: archiv Historického ústavu AV ČR, 1979)

vaných sborníků, jež se postupně změnilы v řádné časopisy. Z nich si získaly značný ohlas v zahraničí zejména *Historica*. *Historical Sciences in the Czech Republic*, středověku věnovaná *Mediaevalia Historica Bohemica*, k ranému novověku zaměřená *Folia Historica Bohemica*, *Moderní dějiny* a interdisciplinární *Historická geografie*. Vedle převažujících českých textů se rozšířilo publikování v angličtině a jiných kongresových jazycích, což posílilo vliv české historiografie v mezinárodní vědecké obci.

Historický ústav kontinuálně rozvíjel svou knihovnu s vybraným fondem dosahujícím přibližně čtvrt milionu svazků, která se zařadila mezi největší odborné knihovny v rámci Akademie věd ČR a z hlediska historických věd se stala nejobtátší v českém státě, se zřetelem k akvizici vědeckých periodik a monografických publikací. Knihovna s badatelnou je otevřena odborné veřejnosti k prezenčnímu studiu a trvale poutá značný zájem nejen badatelů, ale i náročnějších studentů historie. Mimořádným obohacením ústavní knihovny se stala darovaná knižní pozůstalost německého historika Volkera Presse (1939–1993), obsahující především německou a západoevropskou literaturu vydanou v období od padesátých do osmdesátých let 20. století a významně doplňující akviziční mezery z této doby. Na knihovnu navázala bibliografická skupina, která ve smyslu záměrů vytčených již při vzniku ústavu (1921) – že má totiž ústav „podporovati veškeré ediční podniky“ – zajistila servis celému oboru i příbuzným disciplínám.

Na přelomu 20. a 21. století se Historický ústav podstatně změnil i z hlediska postavení žen. Dějepis, v předchozích generacích mnohdy chápaný jako doména

mužů, se stal prostředím vlastním vysokoškolsky vzdělaným ženám a ústav, který tento obor v širokém chronologickém záběru v Akademii reprezentuje, ztratil povahu maskulinního pracoviště. Zatímco před rokem 1989 byla vedoucí místa obsazena pouze muži, už v devadesátých letech 20. století zaujaly ženy padesáti-procentní podíl v užším vedení ústavu, poté získaly v historičce 19. století Pavle Vošahlíkové předsedkyni vědecké rady a po odchodu historika raného novověku Jaroslava Pánka (ředitelem 1998–2005) do vedení Akademie věd ČR se postavily do čela Historického ústavu amerikanistka Svatava Raková (2005–2012) a poté představitelka historické geografie Eva Semotanová (2012–2017). Co je však ještě důležitější, ženy v ústavu se suverénně ujaly reprezentace celých odvětví historického bádání – metodologie, historické geografie a kartografie, biografických studií, výzkumu osvícenství a samozřejmě dějin žen, přičemž se vydatně podílely i na všech ostatních výzkumných směrech. Takto výrazný podíl badatelek na činnosti ústavu a celého oboru vnesl do historických věd nejen neotřelé otázky, ale i novou věcnost, smysl pro řád a pro společenskou komunikativnost vědy. Současně s touto proměnou docházelo rovněž k soustavnému omlazování ústavu, a to i v jeho vedení, což prokázalo jmenování historika raně novověké společnosti a kultury Martina Holého (* 1978) na místo ředitele ústavu od 1. června 2017.

Dostí složitou cestou prošel Historický ústav při hledání svého trvalého sídla. Krátce po skončení druhé světové války (4. června 1945) skupina představitelů učených společností a samostatných vědeckých ústavů požádala československou vládu, aby pro účely vědeckého bádání poskytla výstavnou budovu bývalé České spořitelny na Národní třídě, kde pak našly své sídlo Prezidium Československé akademie věd a později Akademická rada a Kancelář Akademie věd ČR. Cílem tohoto návrhu bylo přeložit do důstojného prostředí řadu vědeckých institucí včetně Státního historického ústavu, který měl tehdy kanceláře v naprosto nevhodných prostorách kláštera sv. Tomáše na pražské Malé Straně. Nestalo se tak, ale Historický ústav se v Praze několikrát stěhoval, a to přes Lobkovický palác na Pražském hradě, obnovený klášter Na Slovanech s detašovaným pracovištěm v Panské a posléze v Římské ulici, přes stísněné prostory na Puškinově náměstí až po současné zakotvení v nové budově na Proseku. Návrat do středu města se mu sice nepodařil, ale i severovýchodní okraj Prahy byl s centrem propojen rychlou linkou metra, což významně usnadnilo dostupnost ústavu, jeho knihovny a konferenčního sálu nejen pro vědecké a ostatní pracovníky, ale hlavně pro externí vědce, pro něž se stal ústav místem studia a konzultací, konferenčních jednání a zasedání redakčních rad.

Za hlubším pochopením minulosti

V období 1990–2016 vydali pracovníci Historického ústavu řádově několik set knižních publikací a několik tisíc článků, přehledů bádání a recenzí, o drobných zprávách, novinových statích, rozhlasových a televizních vystoupeních ani nemluvě. Každý publikovaný text samozřejmě vypovídá o úrovni svého autora a o jeho odborných zájmech. Solidní práce přispívají k porozumění dílčím tématům a mohou vzbudit zájem určitého okruhu odborných čtenářů. Ale ve všech oborech platí, že jen zlomek publikací znamená skutečně zásadní vědecký posun a popřípadě i trvalejší vliv na veřejnost. Teprve delší časový odstup ukáže, kterými výsledky Historický ústav při-

František Šmahel
(foto: Jaroslav Novotný, Historický ústav AV ČR)

spěl k obecnému poznání. Zde lze ve zkratce upozornit alespoň na některé výsledky, které se v úhrnu badatelské a publikační činnosti ústavu jeví jako podstatnější.

Zásluhou prvního ředitele obnoveného Historického ústavu Františka Šmahela bylo již počátkem roku 1990 jasně zformulováno poslání této instituce: nikoli jako nadřazené ostatním odborným pracovištím (tak tomu mohlo do jisté míry být – povětšinou jen formálně – v období let 1952–1989), ale jako centrálního **servisního pracoviště oboru**: „Historický ústav bude spatřovat svůj hlavní úkol ve službě historické obci jako celku a jejím prostřednictvím vytvářející se demokratické a pluralitní společnosti. V rámci celospolečenských úkolů se HÚ zaměří na vypracování přehledů českých i obecných dějin, biografických i jiných slovníků, generálních i specializovaných encyklopedií, bibliografií a učebnic. Prvořadou pracovní náplní ústavu dále bude příprava kritických edic pramenů, organizace vědeckých konferencí a koordinace základních výzkumů, přesahujících rámec jednoho pracoviště.“ (F. Šmahel, *Nová etapa Historického ústavu ČSAV, Bulletin Historického ústavu ČAV* 1, 1990, č. 1, s. 2.)

Následující vývoj – zejména finanční a personální redukce, ale také vznik řady zcela nových vědeckých pracovišť v oboru historiografie a zavedení grantového systému – kladl tomuto ambicióznímu programu značné překážky. Platilo to zvláště o vytváření velkých kolektivních děl. Nicméně v hlavních rysech zůstal Šmahelův program v platnosti a postupně se značnou část původních záměrů dařilo naplňovat.

Základy historiografické práce

Nejméně viditelné, ale zpravidla svou využitelností nejtrvalejší jsou kvalitní práce, jež budují základy oboru. V tomto ohledu podávala trvale solidní výkon **bibliografická** skupina vedená Václavou Horčákovou, které se dařilo – ať již v tištěné či elektronické formě – evidovat a pořádat záplavu informací o nově vznikajících publikacích. Její dlouholetý podíl na vytváření a zdokonalování mezinárodní informační sítě byl oceněn tím, že roku 2013 mohla se svými kolegyněmi převzít organizaci V. evropské konference o historické bibliografii a že souhrn reprezentativních výsledků české historické bibliografie vydalo nakladatelství Cambridge Scholar Publishing (2015).

Při práci na kritickém **vydávání historických pramenů** se Historický ústav vrátil k tradičním sériím, jež vznikaly v 19. a v první polovině 20. století, a postupně je doplnil novými řadami. Narážel ovšem na základní problém, jímž se stal – zejména u latinských pramenů – nedostatek editorů ochotných věnovat se této obtížné, zřídka kdy docenované činnosti. Příslušníci starší generace zvládli velká mediivistická díla – Jaroslav Eršil vydal vatikánské prameny k dějinám husitství, Jana Zachová přispěla k novému zpřístupnění středověkých diplomatických a narativních pramenů a Božena Kopiczková se zasloužila o interpretaci husovské epistolografie. Jejich místa postupně přeče jen zaujali historici střední a mladší generace, jazykově vybavení a schopní učinit zadost nárokům pomocných věd historických a ediční praxe.

Součástí služby ústavu dějepisné obci se staly rovněž práce o **dějínách a současném stavu historiografie**, evidující domácí a zahraniční badatele (*Lexikon současných českých historiků*, 1999; *Scholars of Bohemian, Czech and Czechoslovak History Studies*, I–III, 2005), zpřehledňující strukturální proměny oboru i dosažené výsledky a hodnotící vývoj historických věd v hlubší retrospektivě, ať již šlo o významné osobnosti a instituce, či o charakteristiku specifických historiografických žánrů a jejich srovnání v euroamerické perspektivě. Záslouhou Milana Řepy vznikla rovněž monografie usilující o vystižení literární povahy dějepisných prací (2006).

Pozoruhodným vybočením z rámce bohemikálních a středoevropských pramenů se stal průnik do raně novověkých amerických dějin, jež přiblížila Svatava Raková edicí *Listy federalistů* (1994) a rozšířila jimi český obzor v nazírání na dějiny politické kultury a euro-amerických intelektuálních vztahů. Na tento výzkum pak navázala řadou monografií, jež představily „encounter“, koloniální období Severní Ameriky a počátky Spojených států jako nepominutelnou součást civilizačního vývoje Západu, ale zároveň přiblížily českému prostředí témata a metody americké historiografie (mj. *Anglické kolonie v Severní Americe v 17. století. Modely politické kultury*, 1997; *Podíuná revoluce. Dlouhá cesta Američanů k samostatnosti: 1763–1783*, 2005).

Historická geografie mohla do širě rozvinout základy, které položil někdejší ředitel ústavu František Roubík a které přinesly cenný výsledek v *Atlasu československých dějin* z roku 1965. Od devadesátých let však nastal v této oblasti – především zásluhou Evy Semotanové – bezprecedentní rozmach a vznikl tým doplněný externími spolupracovníky, schopný od roku 1995 kontinuálně vydávat *Historický atlas měst České republiky* (dosud 28 svazků) a rozvinout bádání o proměnách krajiny i o dalších tématech. Od soupisů map a evidence mapových sbírek dospěla E. Semotanová – zčásti individuálním, zčásti kolektivním bádáním – k syntéze *Historická geografie Českých zemí* (1998, 2002) a k vydání řady atlasů, které jak reprodukcí dobových map, tak i rekonstrukčními mapami podstatně přispěly k dů-

Jaroslav Pánek
(foto: Jaroslav Novotný, Historický ústav AV ČR)

Svatava Raková
(foto: Jaroslav Novotný, Historický ústav AV ČR)

slednějšímu prostorovému chápání českých dějin (mj. *Atlas zemí Koruny české*, 2002; *Ottův historický atlas – Česko*, 2007; *Ottův historický atlas – Praha*, 2016). Mezinárodní úspěch zaznamenala už atlasová prezentace Kladska jako exemplárního středoevropského regionu s výraznými proměnami obyvatelstva (2005), ale vrcholem dosavadního úsilí se stal monumentální *Akademický atlas českých dějin*, který mapuje administrativní, politické, sociální, ekonomické a kulturní aspekty vývoje tohoto prostoru od pravěku do současnosti jednak shrnutím podstatných údajů k českým a československým dějinám, jednak v sondách do vybraných témat aktuálního výzkumu (2014). Tomuto kolektivnímu dílu transdisciplinárního charakteru věnovalo mimořádné úsilí nakladatelství Academia, takže několikanásobné ocenění díla mohlo vyzvednout příkladné propojení závažné tematiky s dokonalou výtvarnou prezentací historie jako sepětí člověka, prostoru a času.

K servisnímu poslání Historického ústavu patřila rovněž snaha přispět ke **kultivaci historického vědomí** české společnosti. Zvláště intenzivní byla tato činnost bezprostředně po pádu totalitního režimu a s ním i obligatorního marxistického výkladu dějin. Pracovníci ústavu se snažili vyjít vstříc dezorientovaným učitelům, kteří počátkem devadesátých let 20. století postrádali základní pomůcky k výuce, tím, že rychle vydali řadu drobných publikací o stěžejních otázkách českých dějin a v letech 1991–1992 také dvousvazkovou **učebnici** pro střední

školy, v polovině devadesátých let školní dějepisné atlasy a dokonce i chrestomatií pramenů jako pomůcku k důkladnějšímu vzdělávání učitelů a k seminárním pracím na gymnáziích.

Později se práce na učebnicích zprofesionalizovala. Tím více se však rozvinula – jako naprostá samozřejmost – **pedagogická činnost** pracovníků Historického ústavu na vysokých školách, jejich **vědeckopopularizační práce publikační i přednášková**, spolupráce s rozhlasem, televizí a filmem. Postupem doby se popularizačně zdatní pracovníci stali příležitostnými nebo i pravidelnými přispěvateli hromadných sdělovacích prostředků a komentátory politického dění, kteří kladou důraz na historické kořeny a širší souvislosti aktuálních událostí. Spolu s občasným vstupem do celospolečenských diskusí začali naplňovat úlohu veřejných intelektuálů, mezi nimiž v žádné občanské společnosti nemohou chybět právě historici.

Nový obraz středověku

Zásluhou Dušana Třeštíka, odborníka na nejstarší dějiny (*Počátky Přemyslovců*, 1997; *Vznik Velké Moravy*, 2001; *Mýty kmene Čechů*, 2003), a Josefa Žemličky, který zasvětil život přemyslovské době (*Čechy v době knížecí*, 1997; *Počátky Čech královských*, 2002; *Přemysl Otakar II.*, 2011; *Království v pohybu*, 2014), vznikl soubor syntetických monografií, jež přinesly ucelené zpracování historie českých zemí v raném a vrcholném středověku a staly se jedním z výkladových modelů historie 9.–13. století. V Historickém ústavu byla v první polovině devadesátých let dotvořena fundamentální díla Františka Šmahela o husitství (*Husitská revoluce*, I–IV, 1993; ²1995–1996; *Die Hussitische Revolution*, I–III, 2002), která se stala mezinárodně uznávaným pilířem veškerého husitologického bádání. Na samém sklonku 20. století se těžiště bádání o době lučemburské a o husitství přesunulo do Centra medievistických studií při Filosofickém ústavu AV ČR, které si však udrželo s medievisty v Historickém ústavu těsné propojení. V brněnské pobožce ústavu se zrodila významná monografie Jaroslava Mezníka *Lučemburská Morava 1310–1423*, (1999), která názorně ukázala, oč byla česká věda za „normalizace“ ochuzena vyloučením tohoto statečného člověka z akademického života a jeho vězněním za disidentskou činnost. Doba poděbradská a její myšlení našly svého historika v Jaroslavu Boubínovi; jeho zásluhou vznikly nové pohledy na evropskou politiku Jiřího z Poděbrad a v jeho minuciózních pracích bylo přístupně a interpretováno dílo Petra Chelčického (*Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*, 2005).

Dějiny středověké šlechty v pojetí Roberta Šimůnka se orientovaly nejprve na správní systém šlechtické dominie, poté na historicko-antropologická hlediska, zejména symbolickou reprezentaci. Výzkum v oblasti církevních dějin se – především péčí Pavla Krafla – soustředil na vývoj kanonického práva, partikulárního církevního zákonodárství a soudnictví. V česko-německé spolupráci se – zejména zásluhou Lenky Blechové a Evy Doležalové – rozvinulo vydávání pramenů k dějinám Židů v českých zemích, z něhož vplynuly také příspěvky k hlubšímu poznání křesťansko-židovských vztahů ve středověku. Mladá generace medievistů (Dana Dvořáčková-Malá, Jan Zelenka) se chopila výzkumu dvorské společnosti a kultury ve středověku a během posledního desetiletí předložila k této problematice řadu pozoruhodných publikací.

Eva Semotanová
(foto: Jaroslav Novotný, Historický ústav AV ČR)

Martin Holý
(foto: Jaroslav Novotný, Historický ústav AV ČR)

Průnik do doby předmoderní

Od původních představ o zaměření na syntézu dějin habsburské monarchie a na přehledný nástin předbělohorské a pobělohorské doby se výzkum postupně zúžil, ale v rámci vznikající sítě ústavů s raněnovověkými zájmy se účelně soustředil na církevní dějiny doby reformační a protireformační. Jiří Mikulec se na počátku devadesátých let důsledně ponořil do tehdy ještě opomíjeného pobělohorského období a vytvořil řadu analytických monografií o poddanství, rekatolizaci a sociálních aspektech náboženského života v barokní době. Tento výzkum přesáhl do sféry dějin zbožnosti, mentalit a historicko-antropologického pohledu na člověka a společnost 16.–18. století, což posléze umožnilo syntetické zvládnutí této problematiky (*Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, 2013; *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, 2013; *České země v letech 1620–1705. Od velké války k dlouhému míru*, 2016). Převládající zaměření na pobělohorskou dobu nezatlačilo do pozadí zájem o církevní dějiny 16. a počátku 17. století, což se projevilo také srovnávacím posouzením vztahu konfesionality a etnicity v období reformace. Mezinárodně významným výsledkem se stala kolektivní monografie, věnovaná společenským a politickým předpokladům náboženské tolerance a vzniku Majestátu na náboženskou svobodu z roku 1609 (2013). Slibnou perspektivu

vytvořila česko-německá spolupráce na přípravě regestové edice Akt Jednoty bratrské – *Acta Unitatis Fratrum*.

Zásluhou Martina Holého byl výrazně posílen proud kulturně historického bádání o dějinách raného novověku, zejména dějin vzdělávání, výchovy šlechty v systému raně novověkého školství a mezinárodních vztahů v procesu kultivace privilegovaných vrstev v 16. a první polovině 17. století (*Zrození renesančního kavalíra*, 2010; *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí*, 2011; *Vzdělanostní mecenát v zemích České koruny /1500–1700/*, 2016). Výzkum dějin šlechty se zvláštním zaměřením na aristokratický rod Valdštejnů a politického systému se prací Jiřího Hrbka posunul převážně do pobělohorského období (*Barokní Valdštejnové v Čechách*, 2013; *Proměny valdštejnské reprezentace*, 2015). Značným obohacením poznatků o kavalírských cestách ve druhé polovině 17. století se stalo monografické a ediční zpracování černínského deníku z putování po jižní Evropě, na němž se podílela Eva Chodějovská (*Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*, I–II, 2014).

Jednotlivé kolektivní nebo autorské monografie pokryly další stránky dějin raného novověku. Byly to klíčové momenty ústavního vývoje, některé aspekty hospodářství (zejména finanční zátěže měst) ve válečných poměrech či historie obyvatelstva a sociálních vztahů prostřednictvím hloubkové sondy do proměn rodiny na českém venkově. Objevily se rovněž pokusy o vystižení Habsburků jako císařů i jako českých králů či vybraných aristokratů a církevních představitelů prostřednictvím jejich životopisů.

Devatenácté století v nás

Obrat k moderně pojatým sociálním dějinám se odehrál zvláště výrazně na půdorysu 19. století. Výzkum Pavly Vošahlíkové (*Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, 1996; *Zlaté časy české reklamy*, 1999; *Rákoska v dílně lidskosti. Česká škola v 19. století očima účastníků*, 2016) a Aleše Vyskočila (*C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*, 2009) se zaměřil nejen na společnost jako celek, ale i na opomíjené vrstvy řemeslnických tovaryšů či státních úředníků. Zásluhou Milana Hlavačky a Pavla Cibulky se dočkaly zpracování problému chudoby, marginalizovaných vrstev a chudinské péče (*Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*, 2014), ale též ideové a institucionální zázemí sociální politiky v širokém časovém rozpětí od zrušení nevolnictví po druhou světovou válku (*Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781–1939. Ideje, legislativa, instituce*, 2015). Otevřena byla témata přerůstající 19. století a týkající se obecných stránek vývoje moderní společnosti, zejména mecenát (*Collective and individual patronage and the culture of public donation in civil society in the 19th and 20th centuries in Central Europe*, 2010) a fenomén kolektivní paměti, utváření identit a institucionální či státní manipulace prostřednictvím instrumentalizovaného výkladu dějin (*Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, 2011) či „druhý život“ reliktní 19. století v současnosti (*Devatenácté století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, 2008). Mnohostranný výzkum 19. století umožnil přehledně vystihnout proces utváření moderní společnosti v českých zemích (Milan Hlavačka a kol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, I–II, 2014).

Bibliografie dějin Českých zemí
The Bibliography of the History
of the Czech Lands

Česká a slovenská země a jejich dějiny (1945) 1990–2013
Database of Literature published (1945) 1990–2013

Praha, Historický ústav 2014

Data © Historický ústav AV ČR, www.hiu.cas.cz

ISBN 978-80-7286-227-6

Bibliografie dějin
Českých zemí

Ve stopách klasického díla Josefa Války postupovala mladší generace brněnských historiků při zpracování dějin Moravy jako specifické oblasti českého státu; zejména v monografiích Milana Řepy sledovala vývoj národního vědomí a zemské identity jejích obyvatel (*Moravané nebo Češi? Vývoj národního vědomí na Moravě v 19. století*, 2001; *Moravané, Němci, Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*, 2014). Podstatným obohacením celistvého obrazu dějin Moravy se stal výzkum Pavla Cibulky, zaměřený na historii tamních Němců a jejich politických organizací (*Německé politické strany na Moravě /1890–1918/. Ideje, programy, osobnosti*, 2012).

V rámci výzkumu dějin 19. a raného 20. století vyšly rovněž významné práce o kulturní historii a o dějinách a teorii historiografie, v nichž se Jaroslav Marek věnoval problematice historismu a pozitivismu (*Jaroslav Goll*, 1991; *O historismu a dějepiscectví*, 1992; *Česká moderní kultura*, 1998), zatímco Martin Kučera se zaměřil na Josefa Pekaře a na spor o smysl českých dějin (*Rakouský občan Josef Pekař. Kapitola z kulturně politických dějin*, 2005; *Josef Pekař: Spor o smysl českých dějin*, 2012; *Tázání o dějinném*, 2012). Vybrané osobnosti – mezi nimi vlastenecký úředník a manžel spisovatelky Boženy Němcové – se dočkaly zachycení biografickou metodou (Magdaléna Pokorná, *Josef Němec. Neobyčejný muž neobyčejné ženy*, 2009).

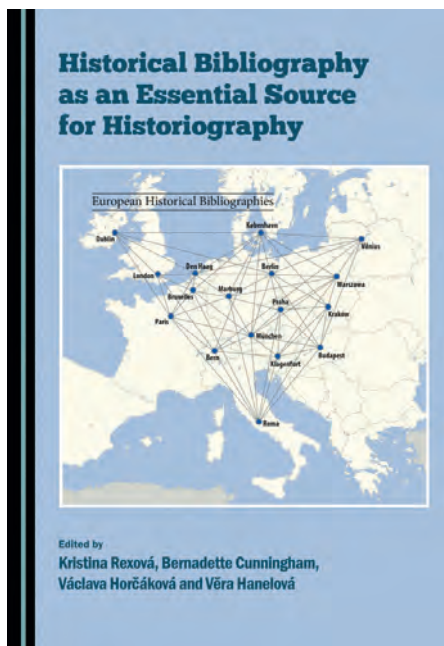
Československo ve století světových válek a nejistého míru

Při práci na dějinách 20. století se systematickou ediční činností podařilo povznést na nebývalou úroveň dějiny politického stranictví a zvláště zahraniční politiky

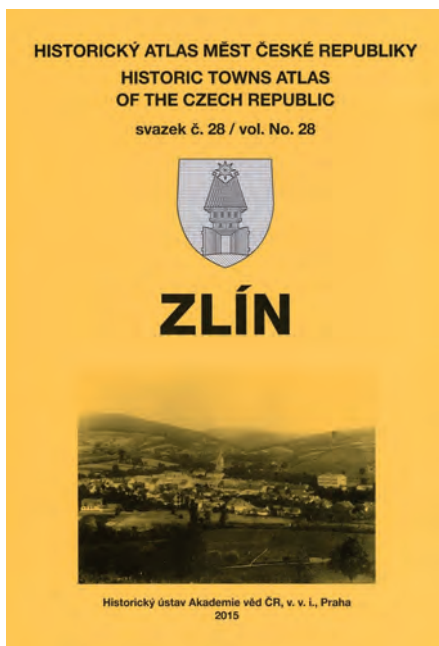
Československa v prvních třiceti letech jeho nesamozřejmé existence (*Reflexe dějin Československa 1918–1948 v historiografii na počátku 3. tisíciletí*, 2008). Rozsáhlý výzkum v domácích a zahraničních archivech, v němž sehrál zásadní koordinační roli Jan Němeček, umožnil – ve spolupráci Historického ústavu AV ČR, Ústavu mezinárodních vztahů a Národního (dříve Státního ústředního) archivu – vydávání mnohasvazkové edice *Dokumenty československé zahraniční politiky* (řada A pro období 1918–1939; řada B: 1939–1945), z níž bylo k roku 2016 publikováno 18 svazků. Tato obrovská, detailně komentovaná pramenná základna – navíc doplněná dílčími edicemi k československo-francouzským a československo-sovětským vztahům a kontinuálně také edicemi významných memoárů politiků a diplomatů – se stala východiskem pro objektivnější výklad o postavení Československa v Evropě; v tomto směru přiblížila Českou republiku úrovni pokročilejších států světa, v nichž jsou diplomatické prameny vydávány jako výraz politické kultury a jako nezbytná součást korpusu základních vědomostí o minulosti vlastní země a o jejím místě ve světě. Podobný význam pro poznání našich dějin za druhé světové války má další monumentální edice *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně* (v letech 2008–2016 bylo vydáno sedm svazků, pokrývajících celé období války), která osvětluje podíl západního exilu na osvobození Československa a na vzniku předpokladů pro poválečný vývoj střední Evropy.

Na základě zevrubného pramenného výzkumu mohl Jindřich Dejmek přistoupit k syntetickému nástinu úlohy Československé republiky v neuralgické Evropě 20. století a zároveň osvětlit kontakty Československa a britské imperiální politiky (*Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století / 1918–1992 /*, 2002; *Neaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie / 1918–1938 /*, 2003). Jan Němeček napsal příkladnou monografii o konfederacích plánech a československo-polských vztazích za druhé světové války, která dosáhla – což je u takto kontroverzní tematiky obdivuhodné – vysokého ocenění i v polském prostředí (*Od spojenectví k roztržce. Vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939–1945*, 2003). Dílčího zvládnutí se dočkaly také československo-sovětské diplomatické vztahy. Zásadním předmětem monografického výzkumu se stala sama diplomatická činnost a klíčové etapy jejího vývoje, vznikla dokonce i syntéza dějin československé diplomacie ve 20. století, doprovázená lexikonem diplomatů (Jindřich Dejmek, *Diplomacie Československa*, I–II, 2012–2013). Mimořádně důkladná znalost pramenů umožnila Jindřichu Dejmekovi zachytit čelné osobnosti československé zahraniční politiky ve velkých biografiích; takové pozornosti se dostalo historiku a diplomatovi Kamilu Kroftovi a hlavně Edvardu Benešovi v podrobném zpracování intelektuálního zázemí i diplomatické a politické činnosti (*Kamil Krofta. Historik v čele diplomacie*, 1998; *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata*, I–II, 2006–2008).

Nutným protějškem zaměření na zahraniční politiku se stal výzkum vnitřních politických, národnostních a náboženských poměrů, včetně politického systému meziválečného Československa (Josef Harna, *Konsenzus a kompromis. Budování politického systému první Československé republiky 1918–1922*, 2013). Bádání se zaměřilo především na německou menšinu a na úsilí o zvládnutí mimořádně obtížné národnostní situace první republiky ve vyhrocené krizi před mnichovským diktátem (Jan Kuklík – Jan Němeček, *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut*

Historical Bibliography as an Essential Source for Historiography

Historický atlas měst ČR

a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938, 2013). V souvislosti se snahou Historického ústavu pokrýt dříve opomíjená témata církevních dějin se Jaroslav Šebek soustředil na vystižení vztahů mezi Čechy a Němci v rámci katolické církve, a to jak uvnitř Československa, tak i ve vztahu papežské kurie k tomuto problému (*Sudetendeutscher Katholizismus auf dem Kreuzweg. Politische Aktivitäten der sudetendeutschen Katholiken in der Ersten Tschechoslowakischen Republik in den 30er Jahren*, 2010; *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*, 2013; *Za Boha, národ, pořádek*, 2016).

Uvedená tematika byla zahrnuta do širšího rámce politického a diplomatického poměru mezi Československem a Svatým stolicem v meziválečném období, do rámce, který dokládá, že se československé diplomacii v zásadě dařilo zvládat konfliktní nábožensko-politické situace z období bezprostředně po první světové válce a nacházet i ve Vatikánu vstřícného zahraničního partnera (Michal Pehr – Jaroslav Šebek, *Československo a Svatý stolec. Od nepřátelství ke spolupráci /1918–1928/*, 2012). Soustavné zkoumání této problematiky se stalo základem pro významný podíl Jaroslava Šebka na velké syntéze církevních dějin českých zemí ve 20. století (*Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert*, 2009) a pro sepsání souhrnné monografie o vztahu papežství a českých zemí od druhé poloviny 19. století po současnost (*Papežové moderního věku. Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím*, 2014, 2015).

Zatímco první světová válka zůstala oproti meziválečné éře ve stínu (dílčího zpracování se dočkala evropská válečná diplomacie a umělecká prezentace válečného života), druhá světová válka byla v badatelském repertoáru Historického ústavu trvale přítomna. Začal soustavný výzkum dějin druhé republiky jakožto krátkého, ale pro pozdější vývoj příznačného období sváru mezi poraženým demokratickým a nastupujícím totalitním režimem. Také v líčení německé okupace nastal částečný posun od politické historie k dějinám každodennosti, včetně života žen (Jan Gebhart – Jan Kuklík, *Druhá republika 1938–1939*, 2004; tíž, *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1996; Blanka Jedličková, *Ženy na rozcestí. Divadlo a ženy okolo něj 1939–1945*, 2015; ²2016). Poznání okupačního období obohatil Vojtěch Kyncl soustředěným výzkumem německé represe v Protektorátu Čechy a Morava, a to zhodnocením genocidy Čechů a vyhlazení Lidic a Ležáků v době heydrichiády; netradiční přístup se projevil posunem od popisu tragických událostí z doby okupace k problémům poválečného vyšetřování a nedůsledného postihu zločinců, ale také k tématu manipulace s historií ve službách politiky (*Bez výčitek... Genocida Čechů po atentátu na Reinharda Heydricha*, 2012; *Stroje na smrt. Plynové vozy a nacistická technologie konečného řešení*, 2014; *Lidice. Zrození symbolu*, 2015; Vojtěch Kyncl – Jiří Padevěť (eds.), *Ležáci a odboj ve východních Čechách*, 2016). Tento badatelský směr zároveň odpověděl na celoevropský zájem o místa paměti, zejména ve vztahu k tragickým událostem novodobých dějin.

Zlatica Zudová-Lešková se vedle analýzy československé vojenské diplomacie a česko-slovenských vztahů za druhé světové války věnovala opomíjenému tématu rezistence vyvraždovaných Židů (*Zapomenutá elita. Českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938–1945*, 2011; *Cesty k sebe. Česi v československom demokratickom a komunistickom odboji na Slovensku v rokoch 1939–1943*, 2009; *Židé v boji a odboji. Rezistence československých Židů v letech druhé světové války*, 2007). Při výrazném heuristickém a edičním zaměření na zahraniční politiku nemohla zůstat v ústraní činnost londýnského vedení odboje a zvládání opozice proti Edvardu Benešovi jako jeho čelnému představiteli (Jan Kuklík – Jan Němeček, *Hodža versus Beneš*. 1999; *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939–1945*, 2004).

Mezinárodní souvislosti československého vývoje od rozpadu habsburské monarchie až po situaci satelitního Československa po druhé světové válce ve výzkumu 20. století dominovaly. Projevily se v deskriptivních nástinech, v řadě objevných edicí, ale také ve velkoryse pojatých syntetických pracích. Kromě pokračování v základním výzkumu jedné z klíčových etap našich dějin to byla také vědecky podložená odpověď na ostře zpolitizované útoky proti Československé republice jako „státu, který selhal“ (Mary Heimann, *Czechoslovakia: the State that failed*, 2011). Dvě desetiletí intenzivní ediční a interpretační práce podaly obraz státu, který byl sice dvakrát poražen a nakonec se rozpadl, ale který sehrál demokratickou a do jisté míry stabilizační úlohu v rozbourané střední Evropě. Monografie Jana Němečka a Jindřicha Dejmka, zvláště také životopis Edvarda Beneše, v tomto smyslu přispěly k dobré reprezentaci Historického ústavu.

Československé dvacáté století však nebylo jen sledem velkých dramát a ekonomicko-politických zvrátů, jimž se ve svých pracích věnovali Vlastislav Lacina, Lubomír Slezák a Jan Hájek (mj. V. Lacina – L. Slezák, *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, 1994), bylo také mozaikou milionů lid-

ských osudů. Některé z nich pracovníci Historického ústavu zpřítomnili. Kromě politických životopisů zmíněných státníků se dočkala biografického zpracování řada pozoruhodných osobností 20. století, mezi nimiž obzvláště velký zájem veřejnosti upoutala kniha Jana Němečka o hrdinovi protinacistického odboje Josefu Mašínovi a jeho synech (*Mašínové. Zpráva o dvou generacích*, 1998).

Historická teritoriální studia – slavistika, balkanistika a hungaristika

V rámci reorganizačních změn Akademie věd ČR byli roku 1993 převedeni do Historického ústavu specialisté na dějiny zemí někdejšího sovětského bloku, aby se zde v rámci obecných dějin věnovali historii makroregionu od Polska k Rusku a od Pobaltí po Balkán. Pojetí moderních dějin této části Evropy získalo – vedle zájmu jednotlivých badatelů o Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko a Albánii – tři teritoriální dominanty: Balkán (především státy na území někdejší Jugoslávie), Rusko a Polsko, jehož specifická váha – i vzhledem k velmi těsnému propojení s českými dějinami a k mimořádně intenzivní spolupráci polských a českých historiků – postupně stoupala.

V bouřlivých proměnách devadesátých let a v ostré mezinárodní konkurenci se historičtí slavisté a balkanisté pokusili proniknout do problematiky postsovětského a postjugoslávského prostoru. České veřejnosti, zmatené rozpadem východní velmoci a krvavou válkou v Jugoslávii, přinesli zdejší jugoslavisté podstatné souhrny informací, z nichž nejdůležitější byla kolektivní syntéza *Dějiny jihoslovanských zemí* (1998, ²2009). Zároveň se rozvíjel základní výzkum jednotlivých zemí, k nimž si badatelé vytvořili bližší vztah. Do málo probádaného prostoru Bosny vstoupil Ladislav Hladký (*Bosenská otázka v 19. a 20. století*, 2005), později se František Šístek soustředil na Černou Horu (*Junáci, horalé a lenoši. Obraz Černé Hory a Černohorců v české společnosti*, 2011). Miroslav Tejchman, který měl těsný vztah k Rumunsku, se zaměřil na období druhé světové války a na dobu Ceaușescovy diktatury (*Balkán ve válce a revoluci: 1939–1945*, 2008; *Nicolae Ceaușescu. Život a smrt jednoho diktátora*, 2004), zatímco Pavel Hradečný zpracovával novodobé dějiny neslovanských národů Balkánu (*Řekové a Turci. Nepřátelé nebo spojenci?*, 2000; *Řecká komunita v Československu. Její vznik a počáteční vývoj / 1948–1954 /*, Praha 2000). Naděje, že v této kombinaci vznikne potřebná česká syntéza dějin Balkánu, se sice zatím nenaplnila, ale jeden z předpokladů k jejímu vytvoření byl završen knihou o vzájemných vztazích mezi Čechy a národy této části Evropy (Ladislav Hladký a kol., *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, 2010).

Vlastní, solidně zpracované dějiny Ruska mají pro každý středoevropský národ značný význam a takováto syntéza zůstává trvalým úkolem. Výzkum v Historickém ústavu se v pracích Radomíra Vlčka (*Ruský panslavismus – realita a fikce*, 2002) a Emila Voráčka (*Eurasijsství v ruském politickém myšlení*, 2004) soustředil přednostně na dějiny politických idejí a programů a dále na zpracování sovětského období se zvláštním zaměřením na úlohu armády a vládnoucí strany v politickém systému (Bohuslav Litera – Emil Voráček – Jan Wanner, *Armáda jako nástroj státní integrace SSSR / 1923–1941 /*, 1997; B. Litera – J. Wanner, *Vnitřní fronta. Sovětský stát a společnost 1941–1945*, Praha 2000; B. Litera a kol., *Formování stalinistického mocenského systému*, 2003; B. Litera, *Historie Rudé armády 1917–1941*, 2009). Analýza vnitřních poměrů v Sovětském svazu vznikla v souvislosti s přípravou rozsáhlého kolektivního díla věnovaného vzniku, peripetiím a rozkladu

sovětského bloku (Jiří Vykoukal – B. Litera – M. Tejchman, *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, 2000).

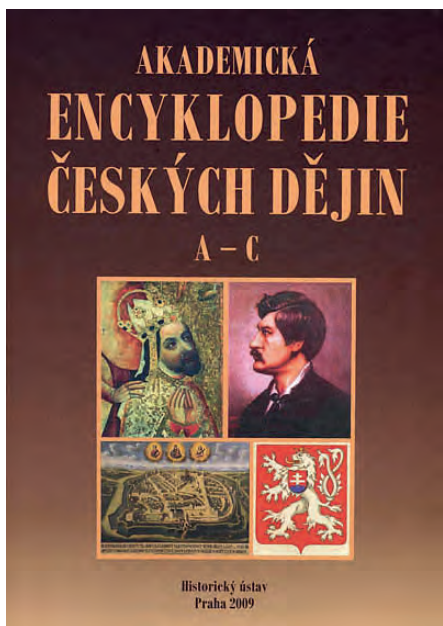
V sousedství historické slavistiky stojí česká historická hungaristika, kterou představuje publikační činnost Evy Irmanové, vysoce oceňovaná především v Maďarsku. Její zásluhou byla zpracována klíčová témata moderních dějin maďarského státu, zejména vztah k trianonské mírové smlouvě a versailleskému systému, epocha kádárismu a poválečného vývoje země (*Kádárismus. Vznik a pád jedné iluze*, 1998; *Maďarsko a versailleský mírový systém*, 2002; *Maďarsko v éře sovětizace*, 2008). Do zcela současné situace vstoupila tato autorka analýzou postavení maďarské menšiny ve vztazích mezi Slovenskem a Maďarskem (*Maďarská menšina na Slovensku a její místo v zahraniční politice Slovenska a Maďarska po roce 1989*, 2005).

Výzkum polských dějin v českém prostředí nezávisel zdaleka jen na specializovaných polonistech, neboť se mu věnovala, především v souvislosti s bilaterálními vztahy, řada odborníků na české dějiny. Proto se mohl výzkum v Historickém ústavu soustředit na vybraná témata 19. a 20. století. Zatímco Roman Baron obohatil kulturní dějiny česko-polských vztahů v oblasti vědy a školství (*Między Polską i Czechami*, 2009; *Ambasadorowie wzajemnego zrozumienia*, 2013), Jiří Friedl se zaměřil na dějiny česko-polských vztahů ve válečném a poválečném období a na neuralgické body v moderních dějinách polské menšiny na Těšínsku (*Státní politika vůči polské menšině na Těšínsku v letech 1945–1949*, 2011; *Češi a Poláci na Těšínsku 1945–1949*, 2012). Vynikajícího výsledku dosáhl Roman Baron vydáním rozsáhlé kolektivní monografie, v níž se podařilo v interdisciplinárním pohledu zhodnotit výsledky českého polonistického bádání nejen v oboru historiografie, ale také ve sféře literární vědy, jazykovědy, politikologie a práva, navíc v komparativním rámci střední Evropy (*Česká polonistická studia: tradice a současnost / filologie – historie – politikologie – právo*, 2014; *Czeskie badania nad Polską w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej*, 2016). V tomto případě nejde pouze o souhrn a ocenění dosavadních poznatků, nýbrž o nevyslovenou výzvu, kterou by měli následovat také historici rusistického a balkanistického zaměření, aby při práci na podobné knize zhodnotili své výsledky a deziderata a aby si stanovili program budoucího výzkumu.

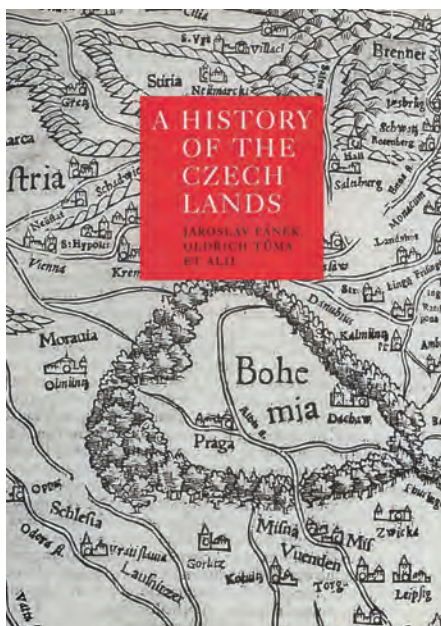
Úsilí o syntézu

Syntéza je vždy kýženým cílem dlouhodobého výzkumu. Tam, kde jeho ucelenými výsledky disponovali, mohli se autoři jednotlivých syntetizujících monografií zapojit do vytváření série *Velké dějiny zemí Koruny české*, vydávané nakladatelstvím Paseka. Na jednotlivých svazcích se významně podíleli Jiří Mikulec výkladem o pobělohorském období, Milan Hlavačka pojetím dějin 19. století a Jan Gehbart podrobným zpracováním vývoje českých zemí v době druhé světové války a německé okupace.

Syntetickou práci jiného typu připravil kolektiv badatelů Historického ústavu, který zpracoval přehledné *Dějiny českých zemí* do roku 1945 (následující období doplnili badatelé z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR). Úkolem jednosvazkového kompendia se stalo shrnutí podstatných rysů vývoje českého státu a obyvatelstva v něm žijícího, a to se zřetelem ke všem vrstvám a etnikům. Tento přehled může posloužit i pro poučení domácí veřejnosti, ale primárně je určen pro zahraničí, proto naplnění smyslu této knihy spočívá v anglickém vydání, které se díky spolupráci

Akademická encyklopedie českých dějin

A History of the Czech Lands

nakladatelství Karolinum s americkým partnerem v Chicagu dostalo jako základní referenční příručka o českých zemích do celosvětové distribuční sítě (Jaroslav Pánek – Oldřich Tůma et alii, *A History of the Czech Lands*, 2009).

Za zdařilé syntézy „národních“ dějin lze označit přehledná pojednání o balkánských zemích – *Dějiny jihoslovanských zemí* (1998) a *Dějiny Albánie* (2008); připomenout je třeba také podíl pracovníků Historického ústavu na *Dějínách Rakouska* (2002). Syntetická zpracování jednotlivých období byla již připomenuta v předchozích odstavcích, z nejnovějších výsledků však nelze opomenout dějiny exilu z českých zemí v celém období novověku od 16. do 20. století (Zlatica Zudová-Lešková et alii, *Undaunted by Exile! To the Victims of Religious, Political, National and Racial Persecutions in Central Europe with an Accent on the Czech Lands*, 2015), které byly zasazeny do kontextu evropských dějin a úspěšně prezentovány na XXII. světovém kongresu historiků v Jnanu. I na Dálném východě se ukázalo, že nejen čeští medievisté si získávají zasloužené mezinárodní uznání, ale také historici novějších období jsou schopni dosáhnout pozitivního ohlasu při interpretaci světových problémů moderní doby.

Historický ústav na mezinárodní scéně

Ani vnitřní české dějiny, tím méně pak širší komparativní témata, nebylo a není možné zpracovávat bez účinného zapojení do mezinárodních vědeckých sítí. Tuto

skutečnost, zásadně se odlišující od ustrašeného izolacionismu „normalizačního“ období, akceptoval ústav bezprostředně po svém znovuzaložení. Přechodně zintenzivněný zájem o „sametové“ Československo a Prahu, ale především osobní autorita Františka Šmahela zásadně přispěly k navázání širokých zahraničních kontaktů Historického ústavu hned na počátku devadesátých let 20. století. Proměněná situace se zpočátku projevovala především přednáškami významných evropských a amerických historiků v ústavu a veřejným uznáním jejich zásluh o kontakt s českou vědou, zejména udělením akademických medailí.

Velmi dobrým počinem bylo navázání oficiálních kontaktů s mnichovským Collegiem Carolinem v květnu 1990 a hromadné ocenění skupiny předních **bohemistů** zlatými a stříbrnými plaketami Františka Palackého; v roce 1990 je získali Winfried Eberhard (Bochum), Robert Evans (Oxford), Bronisław Geremek (Varšava), Howard Kaminsky (Miami Beach), John M. Klassen (Langley, B. C.), Jacques Le Goff (Paříž), Bernard Michel (Paříž), Alexander Patschovsky (Kostnice), Richard Plaschka (Viedeň), Ferdinand Seibt (Mnichov), Gottfried Schramm (Freiburg im Breisgau) a Ernst Werner (Lipsko). Tento symbolický akt, stejně jako otiskování prací zahraničních bohemistů v *Českém časopisu historickém*, vytvořily velmi důležitou základnu pro navázání těsných kontaktů se zahraničními bohemisty, které v následujících letech usnadnily přípravu a vydání rozsáhlého bio-bibliografického lexikonu zahraničních bohemistů (*Scholars of Bohemian, Czech and Czechoslovak History Studies*, I–III, 2005) a následně i zhodnocení významu zahraniční bohemistiky pro českou historiografii (Jaroslav Pánek a kol., *České dějiny v současné zahraniční historiografii*, 2008). Tím byla do značné míry smazána skvrna, která vznikla na mezinárodních vědeckých vztazích se zahraničními zájemci o české dějiny v období od padesátých do osmdesátých let 20. století.

Historický ústav plnil svou mezinárodní koordinační úlohu vstupem do sítě mezinárodních vědeckých vztahů a aktivním podílem na jejich činnosti. Důležitým nástrojem této kooperace se staly bilaterální či vícestranné komise historiků – mj. česko-slovenská a česko-ruská se sídlem v ústavu, dále česko-rakouská, česko-slovensko-německá a česko-rumunská, stejně jako Britsko-česko-slovenské fórum historiků a Polsko-česká vědecká společnost. Spolupráce se rozvinula rovněž s Komisí pro dějiny českých zemí a polsko-českých vztahů, se zahraničními učenými společnostmi (*Collegium Carolinum* v Mnichově, *Comenius Academic Club* v New Yorku) a s četnými mezinárodními vědeckými a redakčními radami.

Pro koordinovaný výzkum dějin českých a středoevropských zemí v zahraničí se staly zvláště důležitými **časopisy** *Bohemia: Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder / A Journal of History and Civilisation of East Central Europe* (Mnichov), *Central Europe* (Londýn), *Comenius: Journal of Euro-American Civilization* (New York), *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal* (Brno), *Historia Slavorum Occidentis* (Poznaň) a *Kosmas: Czechoslovak and Central European Journal* (College Station, Texas); na jejich vydávání se podíleli a podílejí pracovníci Historického ústavu redakčně i autorsky.

Do mezinárodní výzkumné činnosti se zapojil Historický ústav, počínaje rokem 1994, také prostřednictvím své zahraniční pobočky, **Českého historického ústavu v Římě** (*Istituto Storico Ceco di Roma*). Navázal na činnost předchůdců, kteří se od 19. století snažili vybudovat v historickém centru evropské civilizace stálou

badatelskou základnu v podobě České historické expedice (1887–1914) a Československého historického ústavu (1923–1939, 1945–1948). Přebral některé starší ediční úkoly (*Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem*), které kromě svého bohemi-kálního základu představují významné obohacení výzkumu středověkých a raně novověkých dějin střední Evropy. Badatelský záběr Českého historického ústavu v Římě se ve spolupráci s dalšími institucemi (Univerzita Karlova, Univerzita Pardubice, Masarykova Univerzita, Univerzita Palackého v Olomouci, Národní archiv v Praze, Moravský zemský archiv v Brně, Etnologický ústav AV ČR, Masarykův ústav a Archiv s Komisí pro soupis a studium rukopisů a další) podstatně rozšířil na výzkum rukopisných bohemi-k v římských knihovnách, na bádání o kulturní a společenské činnosti jezuitů a dalších řeholníků v raném novověku, na dějiny papežství (včetně kuriálních financí v době baroka), na vztahy mezi střední Evropou a Vatikánem i na československo-italské vztahy ve 20. století. V rámci prestižní Mezinárodní unie archeologických, historických a umělecko-historických ústavů v Římě (*Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma*), jejímž členem je od roku 1998, se stal Český historický ústav jednou z badatelsky a publikačně výrazných institucí. Studie, recenze a zprávy jsou publikovány v periodiku *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, knižní monografie vycházejí v řadě *Biblioteca dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, soubory studií a edice v knižnici *Acta Romana Bohemica*. Pro vydávání katalogů bohemi-kálních rukopisů byla založena řada *Codices manuscripti Bohemici bibliothecarum Vaticanarum et Italicarum*.

Uvedení mnohostranných vědeckých vztahů na standardní úroveň umožnilo navázat rozsáhlé pracovní kontakty dlouhou řadou konferencí a společných publikací, ale také usilovat o reprezentaci české historiografie na nejprestižnějším světovém fóru – **mezinárodních kongresech historických věd**. Historický ústav organizačně zajistil českou účast na XVII. mezinárodním kongresu historických věd v Madridu roku 1990 (téma *Comenius in World Science and Culture*), podílel se na uspořádání generálního shromáždění Mezinárodního komitétu historických věd v Praze (1992), ve spolupráci s Historickým ústavem Polské akademie věd zorganizoval zasedání *Political Culture in Central Europe (10th–20th Century)* na XX. kongresu v Sydney (2005) a na XXII. kongresu v čínském Jinanu (2015) připravil dokonce dva panely – speciální téma *Frontiers, Massacres and Resettlement of Populations a kulatý stůl European Reformation as a Model for Revolutions and Crises for Today's World*. Třebaže se na světových kongresech aktivním organizačním podílem zúčastnily i jiné české instituce (Ústav pro soubornou dějiny AV ČR a zvláště Fakulta filozofická Univerzity Pardubice), Historický ústav v tomto ohledu potvrdil své výjimečné postavení.

Dlouhodobé směřování

Pojetí Historického ústavu jako významného vědeckého centra a zároveň ústředního servisního pracoviště oboru, které prosadil František Šmahel na počátku devadesátých let, se v podstatě osvědčilo. Ústav, který byl stíhán nejen personální redukcí, odlivem kvalifikovaných sil a zpočátku silným nedostatkem financí na

provoz, ale více než jiná humanitní pracoviště také prostorovými kalamitami, dokázal přežít a dosáhl stabilizace. Vybudoval si základní infrastrukturu a novým podmínkám přizpůsobil svou badatelskou a publikační činnost, včetně obměněné skladby vydávaných časopisů.

Ústav rezignoval na snahu pokrýt všechna podstatná období a témata, což by ostatně při zmnožení počtu historických pracovišť v Česku nebylo ani možné, ani účelné. Opustil dřívější důraz na hospodářské dějiny a do popředí posunul studium zanedbávaných církevních dějin, k čemuž využil svou římskou pobočku. Od politické historie rozšířil svůj záběr směrem k dějinám sociálním a kulturním, což odpovídá obecným trendům evropské historiografie, ale v historii 20. století si uchoval velmi silný směr bádání o vývoji zahraniční politiky a diplomacie.

Pokud jde o jednotlivá období, i po vzniku vynikajícího Centra medievistických studií si udržel důstojné postavení ve výzkumu středověku. Raně novověké bádání se nově konstitovalo se zřetelným důrazem na církevní a kulturní dějiny. Při studiu 19. století se prosadila moderně pojatá sociální historie a u 20. století pestrá paleta témat s jasnou dominancí dějin mezinárodních vztahů. Historická slavistika se do značné míry soustřeďovala na politické dějiny událostního typu, ale postupně se otevřela také výzkumu kulturních dějin a studiu etnických a menšinových otázek. Naproti tomu historická amerikanistika zprostředkovávala transatlantický přesah a přinesla nová témata i metodické podněty. Skutečnost, že v ústavu nebyl zastoupen výzkum dějin a dějepiscectví západní Evropy, byla částečně vyvažována širším středoevropským záběrem českých témat, spoluprací se zahraničními bohemisty a přejímáním podnětů z německé, britské či francouzské historiografie.

Historický ústav naplňoval svou úlohu servisního pracoviště oboru i tím, že na sebe vzal břemeno dlouhodobého vydávání nejen pramenných edicí, ale i rozsáhlých encyklopedií (*Akademické encyklopedie českých dějin a Biografického slovníku českých zemí*). Značného úspěchu dosáhl v historické geografii a ve vytváření historických atlasů, kde si zajistil prominentní místo v českých zemích. Ústav přijal za svou povinnost reprezentovat českou historickou vědu na světovém fóru, což se mu v uplynulém čtvrtstoletí vzrůstající měrou dařilo. Je to zvláště důležité proto, že vysokoškolská pracoviště (s čestnou výjimkou Univerzity Pardubice a Univerzity Palackého v Olomouci) tuto povinnost zanedbávají. Historický ústav se stoletou badatelskou a ediční tradicí, znovu založený na sklonku 20. století, prokázal svou životaschopnost a stal se přinejmenším ve středoevropském prostoru nepostradatelnou a nepominutelnou vědeckou institucí.

Výběr z literatury

Akademie věd České republiky / The Czech Academy of Sciences 2015–2016. Praha 2016 (a všechny předcházející výroční zprávy AV ČR); Jaroslav Pánek (Ed.). *Historical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences. General and Bio-Bibliographical Information*. Prague 1992; Jaroslav Pánek (Ed.). *Historický ústav Akademie věd České republiky. Souhrnná a bio-bibliografická příručka*. Praha 1993; Miloslav Polívka – Jiří Mikulec (Eds.). *Historický ústav Akademie věd České republiky. Všeobecná a bio-bibliografická příručka*. Praha–Brno 1999; Jaroslav Pánek – Václava Horčáková – Miloslav Polívka – Svatava Raková – Eva Semota-

nová – Radomír Vlček a kol. *Historický ústav Akademie věd České republiky. Retrospektivy a perspektivy 2000–2004, 2005–2010. Všeobecná a bio-bibliografická příručka*. Praha–Brno 2005; Božena Kopiczková. Vznik a počátky Československého státního historického ústavu vydavatelského. *Bulletin Historického ústavu AV ČR (Bulletin HÚ)*, 1995, 6/3, s. 6–8; Jaroslav Pánek a kol., *Ad fontes. Český historický ústav v Římě (1994–2014) v kontextu českého bádání v Itálii a Vatikánu v 19.–21. století* (Acta Romana Bohemica, 1). Praha–Roma 2014; Jaroslav Pánek. *Historici mezi vědou a vědní politikou*. Pardubice 2016; Jaroslav Pánek – Jiří Pešek. Znovuzrození Českého časopisu historického. *Český časopis historický* 2014, 112, s. 605–623.; Karel Piorecký – Pavel Janoušek. *Ostrovny společlivého poznání. Elektronické informační zdroje Akademie věd ČR o společnosti a kultuře*. Praha 2016; Noemi Rejchrtová (ed.). *Collegio Carolino ad honorem*. Setkání zástupců mnichovského střediska bohemistického bádání s českou historickou obcí v Praze v květnu 1990. Sborník projevů a příspěvků. Praha 1990; Eva Semotanová. Akademický atlas českých dějin – o něm. *Bulletin HÚ*, 2015, 26, s. 24–27; Jiří Spěváček. Státní historický ústav, jeho dějiny, úkoly a životní osudy jeho pracovníků (Z deníkových záznamů a vzpomínek). *Bulletin HÚ*, 1996, 7/1, s. 7–15.

Dokumenty československé zahraniční politiky

Akademický atlas českých dějin

Souborný katalog *Bibliografie české a slovenské historiografie* (<http://portaro.eu/hucentral/>) vznikl v roce 2016 na základě spolupráce HÚ AV ČR, HÚ SAV a Národního archivu. Zpřístupňuje databáze *Bibliografie dějin Českých zemí*, *Bibliografie dějin Slovenska* a *Bibliografie českého archivnictví*, dohromady téměř 500 000 záznamů. Katalog umožňuje vyhledávání v českém, anglickém, německém a francouzském jazyce a je určen především zahraničním uživatelům.

Životopisné údaje o osobnostech politického, společenského, hospodářského, technického, vědeckého, kulturního i všech dalších oblastí života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku poskytuje *Generální heslář Biografického slovníku českých zemí* (BSČZ – <http://biography.hiu.cas.cz>), který začal vznikat roku 1990 a od roku 2015 je přístupný veřejnosti. Podává základní údaje o zhruba 51 tisících nežijících i žijících osobnostech (2016) a je soustavně doplňován a zpřesňován, představuje zásadní doplněk tištěné verze BSČZ.

Mapový portál Historického atlasu měst České republiky (<http://towns.hiu.cas.cz>; <http://towns.hiu.cas.cz/new/index.php>) zpřístupňuje kartografické prameny, rekonstrukční mapy a vyobrazení jako modelovou studii proměn městské krajiny. Vychází z tištěného *Historického atlasu měst ČR* (28 svazků, 1995–2015), který prostřednictvím starých map, vedut, dobových fotografií, leteckých snímků i rekonstrukčních map a modelů dokumentuje vývoj vybraných městských sídel v Čechách, na Moravě a ve Slezsku; je zpracováván podle rámcových pravidel stanovených Evropskou komisí pro dějiny měst. Díky digitálním technologiím mohou být v mapovém portálu publikovány základní mapy z jednotlivých svazků, ale i rozsáhlý soubor více než 50 000 map, plánů, mapových atlasů a glóbbů, zachovaných v českých zemích (Virtuální mapová sbírka – <http://www.chartae-antiquae.cz/cs/about>, na jejímž vytváření se HÚ podílí) a zpracování krajinného prostředí v průběhu dějin (*Historické krajiny* – <http://landscapes.hiu.cas.cz>).

Databáze *August Sedláček ve věku digitálních technologií* (<http://www.august-sedlacek.cz>) zpřístupňuje obrovský soubor pramenných excerpt českého historika Augusta Sedláčka (1843–1926), tvořený více než 400 000 kartotéčnými lístky s genealogickými a topografickými záznamy z Čech a Moravy. Pro kompletní zpracování uvedených kartoték byla vyvinuta originální metodika a software, jejichž pomocí se podařilo v letech 2012–2015 zachránit unikátní dokumentaci k dějinám šlechty a jejích sídel i k vývoji měst, vesnic, hradů, zámků a tvrzí v českých zemích (včetně dokladů v originále již nedochovaných). Základní funkce systému jsou popsány v manuálu dostupném na: http://www.augustsedlacek.cz/sites/default/files/as_pruvodce_cz.pdf (v české i anglické jazykové mutaci).

Církevní, ale také kulturní, sociální a politické dějiny 16.–18. století získaly novou oporu v *Bio-bibliografické databázi reholníků v českých zemích v raném novověku* (<http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/>), která vznikla v souvislosti s kolektivním výzkumem stipendistů Českého historického ústavu v Římě a zahrnuje přes 8250 osobních hesel (2016).

Ve spolupráci HÚ s Ústavem pro hospodářské a sociální dějiny Univerzity Vídeň začala vznikat *Databáze dějin všedního dne* (<http://biblio.hiu.cas.cz/>). Jejím cílem je vytvořit dokumentární sbírku starých pamětí, rodinných kronik, deníků a dalších životopisných vzpomínek, ale také obrazových pramenů, dokládajících život prostých lidí od poloviny 19. století do šedesátých let 20. století.

Předkládaná brožura přináší nástin vývoje Historického ústavu AV ČR od jeho založení v roce 1921 do současnosti, se zvláštním zaměřením na období 1990–2017. Text sleduje proměny od původního ústavu, zaměřeného na přípravu kritických edic pramenů, do podoby univerzálně pojatého centra pro výzkum českých, československých a obecných dějin. Hodnotí výsledky činnosti této neuniverzitní veřejné výzkumné instituce ve zpracování dějin středověku, raného novověku, 19. a 20. století, teritoriálních studií, historické geografie a kartografie, jako servisního pracoviště oboru (bibliografie, oborové časopisy, databáze) a jako reprezentanta české historiografie v evropské badatelské síti a na světových kongresech.

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

Vítězslav Jarý, Jan Pejchal: **Scintilátory kolem nás**

P. Soudek, R. Podlípna, Š. Petrová, P. Landa, T. Vaněk: **Fytoremediace a možnosti její aplikace**

Jan Vít: **Jan Patočka**

DOSUD VYŠLO:

Marie Makariusová: **Biografický slovník českých zemí**

Jaroslav Pánek: **Český historický ústav v Římě/Czech Historical Institute in Rome**

E. Semotanová, P. Chromý, M. Semian, Z. Kučera: **Historical Geography Research Centre (English edition)**

Edice Věda kolem nás | Prostory společné paměti
Historický ústav AV ČR | Jaroslav Pánek

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. Grafická úprava dle osnovy Jakuba Krče a sazba WOW, spol. s r. o. Odpovědná redaktorka Petra Královcová. Vydání 1., 2017. Ediční číslo 12189. Tisk WOW, spol. s r. o., Washingtonova 1567/25, 110 00 Praha 1.

ISSN 2464-6245

Evidováno MK ČR pod e. č. E 22344

Další svazky získáte na:

www.vedakolemnas.cz | www.academia knihy.cz | www.eknihy.academia.cz